

SİNOP GERZE YAYKIL KÖYÜ TERMİK SANTRAL DİRENİŞİNİN ÖĞRETTİKLERİ

Yrd. Doç. Dr. İrfan Mukul

Giriş

Bugün Türkiye’de devlet, karmaşık sınıf çıkarlarını düzenlemek, toplumsal çelişkilerin düzenin sınırları içinde kalmasını sağlamak, ekonomiyi piyasa ilişkileri içerisinde tutmak başka bir ifadeyle kapitalist toplumun gereksinimlerine yanıt verecek bir sürecin takip edilmesi yanında kapitalist devletin tüm organlarıyla bir grubun denetimine olanak verecek totaliter bir yönde yapılanmaya yönelmesi seçeneğine sıkışmış görünmektedir. Bu sıkışmışlık hali geniş halk kitlelerine başka bir seçenek yokmuş gibi sunulmaktadır.

Gelgelelim bir seçenek olarak “kapitalist devlet farklı sermaye fraksiyonlarına (bazen uluslararası sermayeye) özgün siyasi, ekonomik hatta kültürel talepleri doğrultusunda devlet politikalarını etkilemek için birbirleriyle rekabet edebilecekleri, pazarlık yapabilecekleri bir platform sunabildiği oranda sağlam; bu pazarlık, rekabet sürecine emekçi sınıfların, etnik dini azınlıkların temsilcilerini katabildiği oranda demokratik olacaktır. Kapitalist devlet, bu işlevler doğrultusunda, çok parçalı, çok güç merkezi barındıran, parçaların güçlerini denetleyen ve dengeleyen bürokratik, yasal organlara sahip çok karmaşık bir yapı (hatta “network”) olarak gelişmiştir. Zamanla, sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasıyla devletin içinde rekabet edebilen fraksiyonların sayısı azalmış, demokrasinin sınırları da daralmaya başlamıştır. Ancak bu genel ‘model’ geçerliliğini, olağanüstü ve geçici (savaş, denetlenemeyen bir toplumsal muhalefet vb.) dönemler dışında korumuştur.”¹

Öte yandan diğer bir seçenek olarak sunulan ve demokrasinin sınırlarının daralmasıyla oluşan totaliter rejimler total disiplin ve homojen bir toplum ister. Bunu başarabilmek için ise her türlü yola başvurur. Dünyanın birçok yerinde bu durumun yaşanması hiç kuşkusuz küresel birikim rejiminin tarihselliği ile ilgilidir. Gelgelelim bu süreç kendi karşıtlığını da yaratır ve yaratmaktadır. Basit bir anlatımla diyalektik bir süreç hızla işlemektedir. Günümüzde Türkiye’de mevcut iktidarın karşılaştığı durum da budur. Türkiye’de bu süreç şöyle işlemektedir; iktidarın, en başta toplumun seküler çoğunluğunu disiplin altına almayı hala başaramadığını çeşitli grevler, Gezi olayları, Lise protestoları, LGBT eylemleri ve çevre eylemleri gibi birçok direniş örnekleri ile görmekteyiz. Başka bir ifadeyle bir sınıf olarak iktidarın kendini yeniden üretme süreçlerini topluma egemen kılamadığını, açık şiddete başvurmadan, “rıza” ya dayanarak sürdürmenin koşullarını oluşturamadığını görüyoruz. 15 Temmuz darbesini bu süreçten bağımsız düşünmek olanaksız gözükmemektedir.

Bununla birlikte 13. yüzyılda İtalyan şehir devletlerinde başlayan kapitalizm ya da birikim rejimini edebi ve ezeli görmekbüyük bir yanılgıdır. 19.yy’da Marx ve Engels’in Manifesto ’da yer alan ifadesiyle “tek sözcükle, dinsel ve siyasal yanılsamalarla perdelenmiş sömürünün yerine, açık, utanmaz, dolaysız, kaba sömürüyü koydu.” Konumuna ulaşan kapitalizm yüzyılın sonunda ise emperyalizm diye tanımlanan “en yüksek aşamasına” ulaştı. Geline nokta “21.yüzyılın ikinci on yılı sürerken kapitalizmin gelişimine dair üç önemli gözlem yapmak mümkün: (1) Deflasyon, yani tüm fiyatların (ücretler ve faizler dâhil) çöküşü; (2) üretkenlik kazanımlarında gerileme ve (3) gelir eşitsizliğinin artması; sosyal dışlanma ve parçalanmanın derinleşmesi... Teknolojik inovasyonları ve yeni sanayileşme dalgasını bir türlü üretkenliğe ve milli gelir artışına dönüştüremeyen küresel kapitalizm, bu yüzdendir ki 2008’den bu yana büyük durgunluğun kiskacından kurtulamıyor... 21.

¹Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, 25.07.2016.

Yüzyıl kapitalizminin merkez ekonomilerinde artık yeni normal diye anılan koşulların Türkiye benzeri çevre ülkelerindeki sosyal yansıması ise 'rekabetçi otoriterliğe' dayalı siyasi şiddet olarak tezahür ediyor. Yeni normal 'rekabetçi', çünkü mevcut siyasi partilerin başlıca uğraşısı kendilerini yerel ve uluslararası sermayeye beğendirmek için kıyasıya yarışmak. 'Otoriter', çünkü bu tıkanmışlık ve çaresizliğin yol açacağı sosyo-politik uyanışın sistemi sorgulamasına fırsat vermeden, acilen bastırılması gerekli. Bu endişenin Türkiye'ye özgü görünümü ise İslamcı faşizmin ayak sesleri."²

Gelgelelim bütün bu yaşananlar karşısında başka bir seçenek de var. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de neoliberal ekonominin inkâr edilemez iflası ile birlikte halkın itiraz noktaları oluşturduğuna dair işaretler var. Buradaki mesele sermayenin, çelişkileri karşısında varlığını sürdürememesi değil, varlığını sürdürmesinin maliyetinin insan nüfusunun büyük bölümü için kabul edilemez oluşu ile ilgilidir. Bu güne eleştirel bakmakla birlikte ağır saldırılar karşısında bile temel ilkelerde direnen, tarihle bağını kurmaya hazır halk yığınlarıdır söz konusu olan. Umutsuzluğun olanca haliyle pompalandığı günümüz koşullarında otoriter tıkanmışlık ve çaresizliğin yarattığı korku ortamına rağmen sosyo-politik uyanışın sorgulamaya çalışan insanların sesini duymak gerekiyor. Bu bağlamda umut etmek için ya da umutlu olmak için iki temel nedenimiz var. Birincisi insan soyu olarak geçmiş deneyimlerimize bakıp sonuçlar çıkartabilme yeteneğimiz. İkincisi insanın doğasına ilişkin bildiklerimiz var. Bütün bunlardan neyi doğru neyi yanlış yaptığımızı ortaya koyabiliriz. İşte bu bildirin amacı bu bağlamda Sinop Gerze Yaykıl Köyü termik santral direnişinin gözlemleri ve bize öğrettikleri üzerinden Nereden geliyoruz? Neyiz? Nereye gidiyoruz? O halde ne yapmalı? Sorularınaverilecek yanıtlarını aramak olacaktır.

Yaykıl Köyü Termik Santral Direnişi

Komünist Manifesto 'da Marks ve Engels'in, "*Sürekli genişleyen sürüm ihtiyacını karşılamak için burjuvazi, yeryuvarlağının bütününe el atmakta. Her yerde yerleşmesi, her yerde yapılaşması, her yerde bağlantılar kurması gerekiyor.*"³ Sözüyle, günümüzde yaşadığımız süreçleri tanımladıkları söylenebilir. Burjuvazinin yerleşmeye çalıştığı alanlardan biri de Sinop Gerze Yaykıl Köyü'dür. Kapitalizmin itici gücü, sonsuza dek daha fazla kar yaratabilmek adına yeni sermaye fonksiyonlarını üretecek rekabet halindeki kar birikimidir. Bu ise, üstsel ya da bileşik ekonomik büyümeye yol açar. Onun için de yeni avlanma alanlarına ihtiyaç duyar, böylece bütün dünya onun avlanma alanına dönüşür.

Sermaye, bu şekilde anlaşıldığında, kendiliğinden genişleyen bir değerdir. Dolayısı ile kapitalizm genişleyişinin önünde hiçbir sınır tanımaz; bu düzen için karın, zenginliğin ve tüketimin "yeterli " ya da "gereğinden fazla" olarak nitelendirileceği bir miktar yoktur. Bu demektir ki çevre, insanların diğer canlı türleriyle beraber yaşamasını gerektiren, doğal sınırlara sahip bir mekân olarak değil; büyüyen bir ekonomik gelişme süreci içerisinde sömürülecek bir âlem olarak var olmaktadır. Sermayenin bu içsel mantığına göre, içerisinde yer alan işletmeler ya büyümek ya da yok olmak zorundadır.

Günümüzde kapitalizm, yeni liberalizmle birlikte terk ettiği "sosyal reform" düşüncesine bağlı olarak, başta ekonomik gelir dağılımını içeren ve sık sık tekrarlanan krizler yaratır. Oluşturduğu kriz başlıklarından biri de sadece günlük hayatın bir parçası olan değil, aynı zamanda küresel politikaların bir konusu olan enerji krizidir. Kapitalizmin bununla da kalmayıp kendi yarattığı bu krize karşı gelişen kitlelerin tepkilerini şekillendirmeye ve kontrol altına almaya çalıştığını da görüyoruz. Bu anlamda

²Erinç Yeldan, Cumhuriyet,08.06.2016.

³KarlMarx, Friedrich Engels, Komünist Parti Manifestosu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2014,s.25.

kapitalizmin hem enerji alanları yaratma hem de yarattığı enerji alanlarına dair tepkileri kontrol altına alma çabalarına maruz kalan coğrafyalardan biri de Anadolu coğrafyası olmuştur.

Bu anlamda yukarıda sözü edilen durumu Anadolu'nun çeşitli yerlerine kurulmaya çalışılan nükleer santraller, hidroelektrik santraller ve termik santraller özelinde görmek mümkündür. Gelgelelim sermaye, bu şekilde anlaşıldığında, kendiliğinden genişleyen bir değerdir. Dolayısı ile kapitalizm genişleyişinin önünde hiçbir sınır tanımaz; bu düzen için karın, zenginliğin ve tüketimin “yeterli “ ya da “gereğinden fazla” olarak nitelendirileceği bir miktar yoktur. Bu demektir ki çevre, insanların diğer canlı türleriyle beraber yaşamasını gerektiren, doğal sınırlara sahip bir mekân olarak değil; büyüyen bir ekonomik gelişme süreci içerisinde sömürülecek bir âlem olarak var olmaktadır. Sermayenin bu içsel mantığına göre, içerisinde yer alan işletmeler ya büyümek ya da yok olmak zorundadır.⁴

Bununla birlikte sermaye, David Harvey'in de ifade ettiği gibi; “*ürettiği tüm toplumsal ve çevresel maliyetleri özümsemeye zorlanırsa, faaliyetlerine son vermek zorunda kalır.*”⁵ Harvey'in sözü Yaykıl'da yaşananın özeti gibidir. Öte yandan Radikal Gazetesi'nin 18 Mart 2012'deki haberine göre, Sinop Gerze'de kömürlü termik santral kuracak olan Anadolu Grubu'nun CEO'su Tuncay Özilhan ile 28 Ocakta Davos'ta Greenpeace Dünya Direktörü KumiNaidoo ile yaptığı görüşmede şunları söylüyor: “*Özilhan'a neden kömür gibi topluma zarar veren teknolojiye yatırım yapmak istediklerini sordum. Bunun daha az zararlı kömür olduğu, temiz kömür diye bir şey olmadığı, eğer biz yapmazsak başka birileri yapacak*”⁶. Haberin devamında Özilhan, Gerze'de şimdiye kadar 7-8 milyon dolar masraf yaptığını, devletin başka bir yerde ihale vermesi durumunda Gerze'deki yatırımından vazgeçebileceğini belirtiyor. Sözü edilen masraflarının devlet tarafından karşılanıp karşılanmadığını bilmiyoruz ama Özilhan'ın grubu şimdilik Gerze'den ayrılmak zorunda kaldı.

Aslında sözü edilenler ya da maruz kaldığımız durum doğanın, malların aşırı tüketimine dönük eğilim nedeniyle tehdit altında olmasıyla açıklanabilir. Başka bir ifadeyle çevresel yıkımların temel nedeni biriktirme mantığıdır. Çünkü tarihte hiçbir toplum sermaye sahiplerini daha fazla biriktirmeye, ardından sürekli yeni ihtiyaçlar yaratarak daha fazla üretmeye ve daha fazla satmaya teşvik eden bir kar hırsı tarafından yönlendirilmedi. Geçmişte hiçbir toplum örneğin nükleer enerji gibi tehlikeli bir teknoloji geliştirmede. Daha önce hiç yaşanmamış bu durum eşi benzeri görülmemiş bir tehdit oluşturuyor. Bunun yanında termik santraller de aynı sürecin bir parçası. “Ekolojik kriz” olarak anılan bu olgu aslında insanlığın çevresiyle olan ilişkisinin tarihsel krizidir. Temel nedeni ise bir kutupta zenginliklerin ve aşırı tüketimin, diğer kutupta ise yoksulluğun ve yetersiz tüketimin artmasını sağlayan malların aşırı üretimin yer almasıdır.⁷

Yaykıl Köyüne Termik Santral kurma çalışmaları ile Yaykıl halkının direnişi sonrasında oluşan şu andaki fiili durum şu şekilde özetlenebilir: Süreç, Gerze İlçesi Yaykıl Köyüne Anadolu Grubu (Anadolu Termik Santralleri Elektrik Üretim A.Ş) tarafından 1200 megavat gücünde ithal kömürlü termik santral kurmak için, 20 Kasım 2008 tarihinde Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu'ndan (EPDK) “Üretim Lisansı” alması ile başlamıştır. ÇED sürecinin geçersiz kılınmasını sağlayan mücadele yaklaşık beş yıl sürmüştür. Gerze halkının mücadelesi sonucunda Anadolu Grubu'nun tüm sunduğu raporlar, termik

⁴JohnBellamyFoster,FredMagdoff, Her Çevrecinin Kapitalizm Hakkında Bilmesi Gerekenler, Patikakitap, İstanbul, 2014,s. 52.

⁵ DavidHarvey, “Nice DayFor a Revolution”, Independent (UK), 29 Nisan 2011.

⁶Radikal Gazetesi, 18 Mart 2012.

⁷ DanielTanuro, Yeşil Kapitalizm İmkânsızdır, Habitus Kitap, İstanbul, 2011, s.56.

santral kurulmak istenen yerin bir kısmının ormanlık alan oluşu, termik santralden açığa çıkacak baca gazı emisyonlarının 5 km mesafedeki Gerze yerleşim alanını, 15 km mesafedeki Sinop şehrini ve santrale 25 km mesafedeki Tabiat Koruma Alanı olan Sarıkum Gölü'nü ve sulak alanını olumsuz etkileyeceği görüşüyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından durdurulmuştur. Gerze halkının direnişi sonucunda santrali yapamayacağını anlamış olan şirket Gerze'de bulunan ofisinin tabelasını indirerek ofisi kapatmak zorunda kalmıştır. Gerze ve Sinop halkı, "Üretim Lisansı" veren Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu'ndan lisansın iptali kararını beklemektedir.

Gelgelelim Gerze Yaykıl Köylülerinin yörelerine termik santral kurulmasına gösterdikleri tepki ve mücadele deneyimi bizlere F. Engels'in "Köylüler Savaşı" adlı eserinde aktardığı "*Almanya'nın siyasal düzeninin, bu düzene karşı ayaklanmaların, çağın siyasal ve dinsel teorilerinin, tarım, sanayi, ulaştırma yolları, meta ve para ticaretinin bu ülkede erişmiş buldukları gelişme derecesinin nedenleri değil, ama sonuçları oldukları*"⁸ şeklindeki anlatımını hatırlatmaktadır.

Engels yukarıda adı geçen eserinde tarihin tek materyalist görüşü olan bu görüşün kendisinden değil Marx'tan geldiğini söyler ve bu görüşün, Marx'ın 1848-49 Fransız Devrimi üzerine çalışmalarında ve Louis Bonaparte'ın 18 Burumaire'i adlı yapıtında bulunduğunun altını çizer. Marx adı geçen eserinde bu durumu; "*insanlar tarihlerini kendileri yaparlar, ama onu serbestçe kendi seçtikleri parçaları bir araya getirerek değil, dolaysızca önlerinde buldukları, geçmişten devreden verili koşullarda yaparlar.*"⁹ Şeklinde ifade eder. Marx, Yaykıl Köyü Direnişine nasıl bakmamız gerektiğinin ipuçlarını yaklaşık yüz elli yıl önce ortaya koymuştur.

Bütün dünyayı avlanma alanlarına dönüştüren kapitalizme karşı "ne yapmalı" sorusuna verilecek en güzel yanıt insanın doğasının ne olduğunu gösterircesine Yaykıl Köylüleri vermiştir. Marks'tan yararlanarak söylersek: Yaykıl Köylüleri tarihlerini kendileri yaptılar. Ama onu serbestçe kendi seçtikleri parçaları bir araya getirerek değil, dolaysızca önlerinde buldukları geçmişten devreden verili koşullarda gerçekleştirdiler. Hem de genelde tüm dünyaya özelde ise Türkiye'de yürütülen yerel mücadelelere örnek oluşturacak şekilde. Bizlere düşen görev ise bu mücadeleleri daha ileriye taşıyan ve diğer toplumsal mücadelelerle ortaklaşan ücretli kölelik sistemini hedef alan bir zemini oluşturmak olmalıdır.¹⁰

İnsanın Doğası

Çağımızda insan soyunun yaşadığı bütün olumsuzluklara karşın insanlığın geleceği için umut etmek ya da umutlu olmak için iki temel nedenimiz var. Bunlardan birincisi insan soyunun geçmiş deneyimlerine bakıp sonuçlar çıkarabilme yeteneği. İkincisi ise insanın doğasını biliyor olmamız. İkinci temel neden olarak gördüğümüz durum aslında birinci nedeni de içermektedir. Böyle olduğunda ancak, Biz neyiz? Nereye gidiyoruz? O halde ne yapmalı? Sorularına yanıt bulabiliriz. Aksi bir yaklaşım ise bizi umutsuzluğa mahkûm eder. Oysa Marx'ın dediği gibi "umutsuzluk, entelektüel tembelliktir".

Öte yandan ekonomik antropolog Karl Polanyi, insan uzun tarihi içerisinde kapitalizmin kısa tarihi üzerinden "insanın doğasını" ebedi ve ezeliymiş gibi yerleştirmenin sakıncalarını dile getiren yaklaşımında belirttiği gibi insanın ekonomisinin toplumsal ilişkilerinin içine gömülü olması insanın doğasının kapitalist ekonominin dayatmalarının bir parçası olmasına mahkûm etmez. Polanyikapitalizm öncesi toplumlar üzerine yapılan sayısız çalışmayı şöyle özetlemektedir: "tarihsel ve

⁸ Friedrich Engels, Köylüler Savaşı, Sol Yayınları, Ankara, 1999, s.12.

⁹ Karl Marx, Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, sf.30.

¹⁰ İrfan Mukul, Değişen Karadeniz'i Anlamak, Edt. Deniz Yıldırım, Evren Haspolat, "Sinop Gerze Yaykıl Köyü Halkının Termik Santral Direnişi: "İlan dedim bizi öldürecek misiniz?", Phonix Yayınları, İstanbul, 2016.

antropolojik araştırmaların sıra dışı keşfi; insanın ekonomisinin, bir kural olarak, kendi toplumsal ilişkilerinin içine gömülü olarak bulunduğunu ortaya koymak olmuştur. Dolayısıyla insan, maddi malların ediniminde yatan kendi bireysel çıkarlarını koruyabilmek amacıyla değil, kendi toplumsal konumunu, toplumsal istemlerini ve toplumsal malvarlığını koruyabilme güdüsüyle hareket eder.”¹¹

İnsanın doğası, türümüzün ortak zihinsel gelişiminin miras alınmış düzenlemeleridir. Bunlar çok uzun bir süre önce, tarihöncesi çağların derinliklerindeki bir dönemde yaşanan genetik ve kültürel evrimin etkileşiminden hareketle gelişen “epigenetik”¹² kurallarıdır. “Bu kurallar duyularımızın dünyayı algılayış biçiminde bir yön veren genetik eğilimlerdir, dünyayı tasarlamamızı oluşturmamızı sağlayan sembolik kodlamalardır, kendimizi otomatik olarak açtığımız ihtimallerdir ve yapmayı en kolay ve en faydalı bulduğumuz hareketlerimizdir. Psikolojik zeminde yeni yeni ele alınmaya başlandığı, hatta genetik zeminde bile nadiren de olsa tartışıldığı gibi epigenetik zeminde bile nadiren de olsa tartışıldığı gibi epigenetik kurallar renkleri görüş ve sözel olarak ifade ediş biçimimizi dahi etkilemektedir. Sanatsal tasarımları temel soyut Őekillere ve karmaşıklığına göre değerlendirmemize neden olurlar. Cinsel olarak bazı insanları daha çekici bulmamızı sağlayan kuralları belirlerler. Bizi yılan ya da yükseklik gibi çevresel tehlikelere karşı korku ya da fobiler geliştirmeye, belirli yüz ifadeleri ve bir beden diliyle iletişim kurmaya, çocuklarla yakınlık kurmaya, romantik bağlılıklara ve bunlar gibi birçok başka davranış ve düşünce kategorisine doğru yönlendirirler. Epigenetik kuralların büyük bir kısmı belirgin bir Şekilde çok eskidir: memeli atalarımızın milyonlarca yıl önceki tarihlerine dayanırlar.”¹³

Kapitalist orman kanunlarını tüm insanlık tarihine ve tarih öncesine yaymaya çalışan sosyal Darvencilik karikatürünün tersine, elde edilmiş tüm kanıtlar, ilk insan topluluklarının tüm temelinin işbirliği, kolektif faaliyet ve paylaşım olduğunu gösterir. “Sahip olduğumuz doğa atalarımızın milyonlarca yıl boyunca takip ettiği umulmadık patikanın sonucudur ve nihayetinde bizi yaratmıştır. İnsan doğasının bu evrimsel gzerghın bir ürünü olarak görmek, his ve düşüncelerimizin nihai nedenlerinin kilidini açmaktır. Yakın ve nihai nedenleri bir arada tutmak kendini anlamanın anahtarıdır, kendimizi gerçekte olduğu gibi görmenin, ardında da kutunun dışını keşfetmenin aracıdır... Sanayileşmiş modern ülkelerde ağlar o denli karmaşık hallere geldi ki miras aldığımız Paleolitik akıl bunun karşısında Őařkına düşüyor. İgdlerimiz hala tarih öncesinde yüz binlerce yıl boyunca hüküm sürmüş olan küçük ve birlik içinde olan grup ağlarını arzuluyor. Medeniyet içgüdülerimizi hazırlıksız yakaladı. Söz konusu eğilim, en güçlü insan dürtülerinden biri olan grupların bir araya gelişinde bir karmaşa yarattı. Hepimizin kökleri primat atalarımıza dayanan bir arzu-hatta daha doğrusu kışkırtıcı bir zorunluluk- tarafından ynetiliyoruz. Her insan güdülenmiş bir grup arayıcıdır, dolayısıyla da bir kabilesel bir hayvandır. Bu ihtiyaını geniş bir aileyle, organize dinle, ideolojiyle, mensubu olduğu etnik grupla ya da spor kulübüyle veya bunlardan bir kaçının bileşimiyle tatmin eder. Seçenekler olağan üstü sayıdadır. İçinde bulunduğumuz grupların her birinde grup seiliminin alametifarıkası olan statü rekabeti de vardır, güven ve erdem de. Endişeleniriz. Kendimize sorarız: bu her dakika değerşen küresel dünyada st üste yığılmış sayısız gruptan hangisine sadakatimizi dayamalıyız?”¹⁴

¹¹Karl Polanyi, “The Great Transformation” (Boston: Beacon, 1944), sf:46.

¹²Epigenetik: Kalıtımsal olup genetik olmayan fenotipik varyasyonları incelenmesidir. Bu değerlikler hücreyi ya da organizmayı doğrudan etkilemektedir ancak, DNA dizisinde hiçbir değerlik gerçekleşmemektedir.

¹³Edward O. Wilson Yeryüzünün Sosyal fethi, Say yayınları, İstanbul, 2012, sf. 234.

¹⁴Edward O. Wilson, age, sf. 290, 293.

Gelgelelim “Kapitalizm tarafından beslenen nitelikler, yaygın olarak “insanın doğasına” içkin olarak görünürler ve böylelikle kar dürtüsü dışındaki herhangi bir amaç etrafında örgütlenmiş bir toplum fikri düşünülemez kılınır. Ancak insanlar, bir gaye için büyük zalimliklerden büyük fedakârlıklara ve gerçek diğerkâmlığa uzanan, geniş geniş bir yelpazedeki nitelikleri kucaklamaya açıkça kadirler.”¹⁵

Gerçek özgecilik¹⁶ kabilenin ortak çıkarları üzerinde temellenmiş biyolojik bir içgüdüdür ve ortaya çıkmasını grup seçilimi sağlamıştır. “Tarih öncesi çağlarda özgecil fertlerden oluşan topluluklar bencil fertlerin oluşturduğu düzensiz topluluklardan daha başarılı olmuştur. Bizim türümüz Homo oeconomicus değildir. Bundan çok daha karmaşık ve enteresan bir şey olduğu bellidir. Bizler Homo sapiens’iz kusurlu, birbirine zıt düşen dürtülerin öngörülemez ve amansız tehditkâr bir dünya sahnesindeki savaşın askerleriyiz ve elimizdekiyle olabileceğin en iyisini yapmaya çalışıyoruz. Özgeciliğin olağan içgüdülerinin ötesinde, narin ve kısa ömürlü bir karakteri de olsa deneyimlendiği zaman dönüştürücü bir etkisi olan bir şey vardır. Onur denen bu his doğuştan gelen empati ve işbirliğine yatkınlığın bir ürünüdür. Özgeciliğin ırkımızı kurtarabilecek son kalesi de budur.”¹⁷

Bununla birlikte Mahir M. Ceylan’ın aktardığı Ramachandranın deneyi, insan soyunun empati ve işbirliğine yatkınlığını ortaya koyması açısından önemlidir. Bir nörobilimci, olan Ramachandranayna nöronlar, benlik yapılanması vb konularda oldukça önemli açılımlar getirmiş bir bilim insanı, bilim dünyasına. Fantom ağrılarla (daha önce bir nedenle kesilmiş kol ve bacakların yerinde, olmayan uzuvlarda duyulan “gerçek” ağrılar) ilgili bir “aynan kutu” kullanarak yaptığı ve olmayan uzuvların yerine “superpose” uzuvlar yansıtarak kişinin, uzvunu varmış gibi algılamasını sağladığı ve bu şekilde ağrılarda azalmalar yarattığı deneyleri ile katkı sunmuş.

Ramachandranın konumuzla ilgili deneyi şöyle: “deneyi de son derece basit, iki aşamalı bir kurguya sahip. İlk aşamada denek, karşısında bir insanı izliyor. Bir süre sonra izlenen bu kişinin koluna bir iğne batırılıyor. Tabi ki iğne batırılan kişi bir acı duyuyor ama onu izleyen kişi içi “cız” etse de bir acı duymuyor. İkinci aşamada, izleyici denegin koluna lokal anestezi yapılıyor ve peşinden tekrar karşıdaki kişinin koluna iğne batırılıyor. Bu sefer denek, iğne batırılan kişiyle beraber eşzamanlı olarak kolunda bir acı duyuyor. Yani bedenlerimiz ortadan kalktığında beyinlerimiz ortak çalışıyor. Burada olan şey nedir? Beynimiz başkasının bedenini de kendi bedeni olarak algılayacak şekilde örgütlenmiştir. Ama eğer kendi bedenimiz başka bedenlerden önce devreye girerse (ki bu sağlıklı bir bedende daima böyle olur) beyin örgütlenmesini geçici olarak ona devretmektedir, o devreden çıktığında yeniden beyin bütün bedenleri algılayacak biçime geçmektedir. Bilindiği gibi bedenimizden beynimize doğru sayısız sinir hücresi bağlantı kurmaktadır. Ağrı, sıcaksoğuk hissi, derin duyu gibi alanlardan milyonlarca hücre sayısız bilgiyi beyne taşımakta, beyni kendi baskısı altına alarak boş bırakmamaktadır.”¹⁸

Öte yandan nöropsikolog olan Tahir M. Ceylan’ın deneyle ilgili yorumu şöyle: “Deneyde de görüldüğü üzere kol bölgesinden gelen uyarılar durdurulduğunda [eğer kola anestezi yapılmamış olursa, koldan beyne şu uyarı gitmektedir: senin bir acı duymana gerek yok, çünkü benim koluma iğne batmadı, ama

¹⁵John BellamyFoster, FredMagdoff, Her Çevrecinin Kapitalizm Hakkında Bilmesi Gerekenler, Patikakitap, İstanbul, 2014, sf.104.

¹⁶ Özgecilik: Gönüllü olarak çıkar düşüncesi, karşılık beklentisi olmadan birine yardım etmektir. Diğerkâmlık, alturistik davranış olarak da bilinen özgeci davranışı yaparken; göze girme, karşılık bekleme gösteriş yapma gibi düşünceler yoktur.

¹⁷Edward O. Wilson, age, sf. 300,301.

¹⁸Tahir M. Ceylan, “Deney” CBT, 1240/13, 24 Aralık 2010.

eğer anestezi yapılırsa kol beyne bu bilgiyi gönderememekte ve beynin başkası için duyduğu (duyması gerektiği) acıyı bastıramamaktadır] beyin başkaları için olan görevlerini hatırlamakta ve onlar için duy(g)ulanabilmektedir. Bu durumda başkalarını en yoğun hisseden beynin kuadroplejik (dört ekstremite birden felçli olmak) bir bedenin üzerinde oturan bir beyin olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bu kişilerin başkalarının acısını yoğun biçimde hissettiğine dair kişisel bazı gözlem ve düşüncelere sahibim. Eğer öyleyse (bu kişilerle ilgili çalışma yapmanın zorluğunu sanırım okurlar taktir edecektir) bir bedene sahip olmadan bir beyne sahip olmak deneyiminde, bizim tek bir bedene sahip olmadığımızda nasıl milyonlarca bedene sahip hale geldiğimiz aşkınlığını yaşamak mümkün olur. Beyin bir bedene sahip olarak milyonlarca bedenden vazgeçmektedir. İçinde taşıdığı bir milimetre küpünde üç kilometre uzunluğunda sinir lifi, yüz milyar hücre, yüz trilyon bağlantı, bir saniyede bitirilen katrilyonlarca işlem tek bir bedene herhalde fazla gelir. Nitekim kendi bedenimizi unutup başkalarını algıladığımızda, empati yaptığımızda, başkalarına yardımda bulunduğumuzda içimizi sıra dışı bir huzur kaplar. Ama kendi bedenimize dönüp, onunla uğraşmaya başladığımızda (bedeni fetişleştirdiğimizde) sonu hep mutsuzlukla biter bu uğraşının. Huzur ve dinginlik öğretilerinin tümü, biliyorsunuz bedeni yoksamak üzerine kuruludur. Çünkü bedenimiz nesnelere tanımak, onlardan bilgi almak (ve sadece o amacı gerçekleştirmek yolunda doyum almak) amaçlı olarak organize olmuştur, bu görevinin dışına çıkartılıp fetişleştirildiği zaman, beyini sahip olduğu yükseklikten aşağıya indirmiş oluruz. Beyin, anlamak ve yaratmak için vardır; birçok bedeni anlamak, onlar için organize olmak, onlar için yaratıcı olmak ve ancak o zaman anlamlı kalınabileceğini anlamak beynin gerçek işidir. Dikkat ederseniz beyinlerimiz sürekli birbirleriyle bağlantıda kalmayı seviyor, telefon, internet, posta, yollar, zamanında telgraf, duman, güvercin sayısız haberleşme yöntemi olarak var(dı). Dil her şeyden önce birbirine bağlı, neredeyse birisi ötekisinin aynısı beyinleri bağlayan önemli bir “akışkan”, sayesinde “interconnekte” beyinler sistemi var yeryüzünde, bedenlerine değil, birbirlerine ihtiyaç duyan, giderek daha da öyle kurulan bir sistem.”¹⁹

Gelgelelim ilk insan topluluklarında, müzik, epik şiir ve güzel konuşma tüm insanların ortak mülküydü. Küçük bir azınlığın kültür tekeli, büyük çoğunluğu yalnızca mülkiyetten değil aynı zamanda kendi zihin ve kişiliklerini özgürce geliştirme hakkından da mahrum eden sınıflı toplumun ürünüdür. Yine eğer yüzeyin biraz altına inecek olursak, büyük bir öğrenme, yeni fikirleri deneme, daha geniş ufuklara acıkma arzusunu görürüz. İnsanoğlu kendisini saf hayvan doğasından, yani bilinçsiz doğasından ayırarak insan haline geldi. En karmaşık hayvanlar bile, insanlığın çok çeşitli koşullarda ve iklimlerde, deniz altında, göklerde ve hatta uzayda hayatta kalmasını ve gelişmesini mümkün kılan başarılarıyla boy ölçüşemez. İnsanoğlu kendisini kendi “doğal”, yani zoolojik durumunun öylesine üstüne çıkmıştır ki, kendi çevresine benzersiz bir şekilde hükmetmektedir.

Özetle insanların “doğal olarak” kendi çıkarlarına göre hareket ettikleri sık sık öne sürülür. Kişisel çıkar peşinde koşmanın “bireysel özgürlük” olduğu ve bu durumun “insanın doğasına” içkin olduğu dile getirilir. Böylesi bir algı yaratmanın bugünkü sosyoekonomik sistem kurucu ve savunucularının işine geldiği de ortadadır. Oysa açlıktan ölümleri yaşandığı dünyada bugün bile açlıktan ölümleri dünya yüzeyinden silip süpürmenin imkânları mevcuttur. Çiftçilerine üretim yapmamaları için para verilen ülkelerin olduğu bir dünyadan bahsediyoruz. Hal böyleyken dünyada açlıktan ya da kötü beslenmeden kıvranan bir milyara yakın insan var. Entelektüel ve ahlaki tüm evrimin temeli “bencillikten” uzaklaşmaya ve başkalarının ihtiyaçlarının ve taleplerinin artan bir duyumsanışına yöneliktir. İnsan toplumu, toplumsal üretim, işbirliği ve iletişim gerçeğine dayanır.

Ne yapmalı?

¹⁹Tahir M. Ceylan, age.

Kapitalist sistem bizlere rekabete, ilerlemeye ve sınırsız büyümeye dayalı bir mantık aşlamıştır. Sınırsız kar arayışındaki bu üretim ve tüketim sistemi insanı doğadan koparmış, doğaya bir tahakküm zihniyeti ile yaklaşmış ve suyu, toprağı, insan genomunu, atalardan kalma kültürleri, biyolojik çeşitliliğı, adaleti, etiğı, insan haklarını ve hatta yaşamın kendisini metalaştırmıştır. Bütün bu yaşananlara karşın ne yapmalı? sorusu elzem hale gelmiştir.

Bu anlamda öncelikle Marx'ın şu sözüne kulak verelim: "İnsanlar şimdiye dek kendileri hakkında, ne oldukları ve ne olmaları gerektiğı hakkında daima yanlış tasavvurlar geliştirdiler. Kendi beyinlerinin ürünlerine hâkim olamadılar. Yaratıcılar, kendi yaratılarının önünde diz çöktü. Biz onları boyunduruğı altında köreldikleri kuruntularından, fikirlerden, doğmalardan, hayali yaratılardan kurtaralım. Fikirlerin bu egemenliğine isyan edelim. İnsanlara, bu kuruntularının yerine insanın özüne uygun düşen düşünceleri koymayı öğretelim, böylece mevcut gerçeklik yıkılacaktır."²⁰

Öte yandan Edward O. Wilson Yeryüzünün Sosyal Fethi adlı muhteşem eserinin İnsanlık Durumu adlı bölümünde Nereden geliyoruz? Neyiz? Nereye gidiyoruz? Sorularını sorduktan sonra şöyle devam ediyor: "Bugün insanlık, rüyasının orta yerinde uyanmış ve uykusunun fantezileriyle geçek dünyanın kaosu arasında bocalayan birisine benziyor. Zihin ne kadar arasa da bir türlü kesin yeri ve zamanı bulamıyor. Taş Çağı'ndan kalma hisler, ortaçağdan kalma kurumlar ve tanrı benzeri bir teknolojiyle kendimize bir Yıldız Savaşları medeniyeti kurmuş haldeyiz. Kıvranıp duruyoruz. Varoluşumuz kafamızı korkunç bir şekilde karıştırıyor ve hem kendimiz hem de hayatın geri kalan öğeleri için tehlike arz ediyoruz... Özellikle son yirmi yılın ardından, bilimin nereden geldiğimiz ve de ne olduğumuz sorularını tutarlı bir biçimde sorabilecek kadar geliştiğı kanaatindeyim. Yine de bunu yapabilmek için, içine girdiğimiz sorgulamanın önümüze koyduğu bunlardan bile daha temel iki soruya cevap vermemiz gerek. Bu sorulardan ilki, gelişmiş sosyal yaşamın neden var olduğu ve tarihte neden bu denli ender rastlanan bir durum olduğudur. İkincisi ise bunun olabilmesi için hangi itici güçlerin gerekmiş olduğu. Bu sorular ancak moleküler genetikten nörolojiye, evrimsel biyolojiden arkeoloji, ekoloji, sosyal psikoloji ve tarihe kadar birçok farklı disiplinden edinilecek bilgilerin bir araya getirilmesiyle cevaplanabilir."²¹

Gelgelelim birçok farklı disiplinden edinilecek bilgilerin bir araya getirilmesi ya da Marx'ın deyişiyle "tek bir bilim tanıyoruz, oda tarih bilimidir. Tarihin iki yüzü vardır, o doğanın tarihi ve insanın tarihi olarak ikiye ayrılabilir. Bununla birlikte bu iki yüzü birbirinden koparamayız. İnsanlar var oldukça doğanın tarihi ve insanın tarihi birbirine bağımlıdır."²² Yaklaşımına ihtiyaç duyulmalıdır aksi taktirdesorduğumuz soruların yanıtlarını bulabilmemiz zorlaşacaktır.

Bununla birlikte İnsanın doğası, türümüzün ortak zihinsel gelişiminin miras alınmış düzenlemeleridir. Bunlar çok uzun bir süre önce, tarihöncesi çağların derinliklerindeki bir dönemde yaşanan genetik ve kültürel evrimin etkileşiminden hareketle gelişen "epigenetik" kurallarıdır, demiştik. İnsanın epigenetik kurallara bağılılığını Yaykıl köylülerinin termik santral direnişinde görmek mümkündür. Yaykıl Köyü termik santral direnişini anlamak için Yaykıl köyünde yaptığımız saha çalışmasında direnişe katılan köylülere sorduğumuz sorulardan biri de "Başarı "Termik santrale hayır diyen binlerce kararlı, onurlu, yaşam mücadelesi için birleşen tek ses, tek yürek olmuş Yaykıl köylüsünüdür" görüşüne katılıyor musunuz? Eğer katılıyorsanız sizce bu işin sırrı neydi? Şeklindeydi.

²⁰Karl Marx, Friedrich Engels, Alman İdeolojisi, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2013, sf. 15.

²¹Edward O. Wilson, age, sf.15, 18.

²²Avşar Timuçin, "Marx'çı düşünceye genel bakış", Felsefelogos, Sayı:25-26, sf.34.

Bu soruya katılımcı Yaykıl Köylülerinin tamamı “başarı termik santrale Hayır diyen binlerce kararlı, onurlu, yaşam mücadelesi için birleşen tek ses, tek yürek olmuş Yaykıl Köylüsünündür” sözüne katılmaktadır. Bu genel görüşün dışındaki görüşler ise şöyledir: “zaten direnişlerde yerel halkın öncülük etmeyişi başarısızlığa yol açar. Buradaki başarının altında yatan temel neden Yaykıl Köylüsünün karşı çıkışıdır. Yani biz Gerze’den insan toplayıp Yaykıl Köyüne gelip protesto etmemiz yeterli olamaz, taşıma suyuyla değirmen dönmez. Oradaki köylünün bizim yanımızda olması, şirketin oyunlarına gelmemesi bizi zafere götürdü. O gece iş makinalarının önüne yatan 9 kadın olmasa bu işi başaramazdık. Biz daha Yaykıl Köyüne varmadan köylü kadınlar iş makinalarının önüne yatmışlardı. Yaykıl Köylüleri için, özellikle kadınları için direnişin kahramanı diyebiliriz”, “gerçekten bu slogan tam da o anki durumu özetlemiş”, “direnişte özellikle Yaykıl Köyünün Coroğlu Mahallesi önemlidir. En büyük direnişçiler bu mahalleden çıktı”, “ sadece Yaykıl Köylüsü değil tabii, direnişe binlerce insan katkı verdi”, “Yaykıl Köylüsü tarlalarını şirkete satsaydı ne olacaktı? Bu mücadeleyi kaybedebilirdik.”²³

Gelgelelim bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de mücadeleler daha çok kültüralist bir zemine çekilmiş görünüyor. “İşte insan hakları mücadelesi kimlik hakları için mücadele vb. Bin yıl insan hakları mücadelesi yapsanız, bin yıl kimlik mücadelesi yapsanız, bin yıl çevre mücadelesi yapsanız, bin yıl ücretleri arttırma mücadelesi yapsanız ne değişir? Ücretli kölelik sistemi yerli yerinde durduka... Bu güne kadar ne, ne kadar değişti? Asla unutulmamalıdır ki kapitalizm reforme edilebilir bir sistem değildir.”²⁴ O halde şunu söyleyebiliriz: Yaykıl Köylüleri termik santral direnişini kazandılar ama sistemin yeni avlanma alanları olarak yeni Yaykıl köyleri bulmaması için engel yoktur.

Bu anlamda ücretli kölelik sistemini yerinden etmek için “Farklı muhalefet türlerinin birleştirilmesi daima temel önemde olacak ve bunu İstanbul’da Gezi Parkı’nda veya Dünya Kupası sırasında Brezilya sokaklarında gördük. Aktivizm temel önemde ve yine burada da sorunun solun hiçbir şeye nüfuz edememesinde olduğunu düşünüyorum. Bunun bir dizi sebebi var. Fakat en önemlisi, solun gündelik yaşamın politikası lehine, geleneksel olarak üretime odaklanmayı terk edememesi. Bana göre gündelik yaşamın politikası devrimci enerjilerin birikeceği bir pota ve yabancılaşmamış bir yaşamın neye benzeyebileceğini tanımlayan faaliyetleri görebileceğimiz bir yer. Bu faaliyetler, çalıştığımız yerden ziyade yaşadığımız mekânların meselesi.”²⁵

O halde bütün dünyayı yeni avlanma alanlarına dönüştüren kapitalizme karşı “Ne yapmalı?” sorusuna verilecek yanıtlardan birini veren Gerze Yaykıl Köylülerinin mücadelelerini diğer kapitalizm karşıtı mücadelelerle birleşmesi elzem gözüküyor. Yoksa Toplumsal mal varlıklarını koruyabilme güdüsüyle hareket eden Yaykıl Köylülerinin kazanımları ücretli kölelik sistemi değişmeyince pekte bir şey ifade etmiyor olacak. Yaykıl Köylüleri Marx’tan yararlanarak söylersek, tarihlerini kendileri yaptılar; ama onu serbestçe kendi seçtikleri parçaları bir araya getirerek değil, dolaysızca önlerinde buldukları, geçmişten devreden verili koşullarda yapmış olmaları “epigenetik” kurallardan başka bir anlam ifade etmeyecektir.

Sonuç

Sinop Gerze Yaykıl Köyü termik santral direnişi “insanın doğasına” ilişkin önemli ipuçları ortaya koymanın yanında, Nereden geliyoruz? Neyiz? Nereye gidiyoruz? Sorularına yanıt bulmamız için bizlere gerekli argümanlar verdiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında insan soyunun evrensel ve güçlü bir

²³ İrfan Mukul, age,sf 234.

²⁴ Fikret Başkaya, Birgün Gazetesi,13 Mayıs 2016.

²⁵ Mike Watson, David Harvey’le röportaj: Syriza ve Podemos üzerine, Sendika Org, 21 Mart 2015.

olgu olan grup kurma ve ardından da grubun diğer üyelerini destekleme edimi içgüdüsel bir durum olduğunu biliyoruz. Bütün bunları birleştirdiğimizde ise “umutsuz olmak, entelektüel tembelliktir”, şiarından hareket etmek için ortada hiçbir engel kalmamaktadır.

“Atalarımız biyolojik yapılanmanın organizmanın üstünde yer alan bir sonraki büyük aşaması olan gerçek sosyal yaşamı geliştirebilecek yaklaşık iki düzine hayvandan biriydi. Gerçek sosyal yaşamda iki ya da üç nesil bir arada yaşar, işbirliği yapar, yavrularıyla ilgilenir ve işgücünü bazı bireylerin üremesini diğerlerinden daha fazla destekleyecek şekilde böler. İnsan önceki atalarımız boyut olarak gerçek sosyal yaşama sahip böceklerden ve diğer omurgasızlardan çok daha büyüklendi. Daha en baştan büyük beyinlerle kutsanmışlardı. Zaman içinde, bize yaşamın geri kalanı üstünde hâkimiyet sağlayacak olan sembolik temelli dillere, okuryazarlığa ve bilim temelli teknolojiye ulaştılar. Artık, çoğu zaman maymunlar gibi davranmamız ve genetik olarak limitli bir ömre sahip oluşumuz dışında, tanrılara denk gibiyiz.”²⁶

İnsanoğlu kendini saf hayvan doğasından, yani bilinçsiz doğasından ayırarak insan haline geldi. İnsanoğlu kendisini kendi “doğal”, yani zoolojik durumunun öylesine üstüne çıkmış ki, kendi çevresine benzersiz bir şekilde hükmetmektedir. Yine de paradoksal olarak insanlar hala kendi denetimlerinin dışında kör güçlerin kontrolü altındadır. Bu kör güçlerin kaynağını oluşturan bir üretim biçimi ve ilişkiler silsilesi olan kapitalizm, insanın geçmiş deneyimlerine ve doğasına içkin ne varsa ortadan kaldırmaktadır. İnsanların kendi yaşamlarını ve kaderlerini denetleyemediği bu süreç insan soyunun hak ettiği özgürlüklerden çok uzak bir sürece karşılık gelmektedir.

Her şeye rağmen insanlar hak ettikleri özgürlükleri yaşamlarına mal etmeye kadirdirler ve buna eğilimlidirler. Eğer insanlık tarihini kesen tek bir çizgi varsa, o da, insanların kendi yaşamları üzerinde denetim sağlama, sözcüğün gerçek anlamında özgür olma mücadelesidir. “Bu çerçevede özgürlük sadece şunlardan oluşabilir; toplumsallaşmış insan, yani ortak üreticiler insanın doğasıyla metabolizmasını kendi kolektif kontrolleri altına alarak rasyonel bir biçimde yönetebilirler... Bunu daha az enerji harcıyarak ve kendi insan doğalarına en uygun ve en iyi koşullar altında yapabilirler.”²⁷ İnsanın kendi sorunlarının çözümü ancak insanların bilinçli denetimi altındaki bir sosyoekonomik sistemde bulunabilir. Sorun yaşamı ve kaynakları çarçur eden, çevreyi yerle bir eden ve bilim ve teknoloji potansiyelinin tam olarak gelişmesini engelleyen bir üretim sistemi sorunudur.

²⁶Edward O. Wilson, age, sf. 345.

²⁷ Karl Marx, Capital, Cilt III, sf.754.